

**СТАН ТА СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРА
ЕКОНОМІКИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ**

А. М. БІЛОЧЕНКО,
кандидат економічних наук,
Міністерство аграрної політики та продовольства України

*Проаналізовано поточний стан
та перспективи розвитку аграрного
сектора України.*

Постановка проблеми. Протягом останніх місяців зусилля держави в аграрному секторі були спрямовані на створення умов для динамічного розвитку всіх галузей агропромислового виробництва, залучення громадських організацій та бізнес-асоціацій до формування та реалізації державної аграрної політики, забезпечення стабільності внутрішнього продовольчого ринку, розширення географії експорту і нарощування присутності на світовому ринку сільськогосподарської продукції та продовольства, підтримки розвитку дрібних виробників сільськогосподарської продукції.

Незважаючи на складну соціально-політичну та економічну ситуацію в Україні, в цілому вдалося забезпечити продовольчу безпеку держави та стабільну ситуацію на продовольчому ринку. Водночас актуальним є питання вибору подальших кроків у реалізації державної аграрної політики з урахуванням кращого європейського та світового досвіду.

Аналіз останніх публікацій. Питанням об'єктивної оцінки стану аграрного сектора України та визначенням основних напрямів його подальшого розвитку приділена значна увага в роботах багатьох вітчизняних дослідників. Так, різні аспекти порушеної проблеми висвітлюються в роботах таких провідних учених, як В. М. Алексійчук, В. Г. Андрійчук, О. В. Боднар, О. Г. Булавка, Ю. П. Воскобійник, О. Є. Гудзь, М. Я. Дем'яненко, В. С. Дієсперов, Б. В. Духницький, С. М. Кваша, М. І. Кісіль, М. Ю. Кожем'якіна, М. Ф. Кропивко, В. С. Лобас, Ю. О. Лупенко, М. Й. Малік, Т. В. Мацибора, В. Я. Месель-Веселяк, С. А. Навроцький, Б. Й. Пасхавер, М. І. Пугачов, О. Д. Радченко, П. Т. Саблук, П. А. Стецюк, Л. Д. Тулуш, М. М. Федоров, О. В. Ходаківська, О. Г. Шпикуляк, О. М. Шпичак та ін.

Водночас проблема визначення ключових напрямів подальшого розвитку аграрного сектора потребує поглибленого вивчення.

Мета дослідження – дослідити сучасний стан та окреслити перспективи розвитку аграрного сектора в Україні.

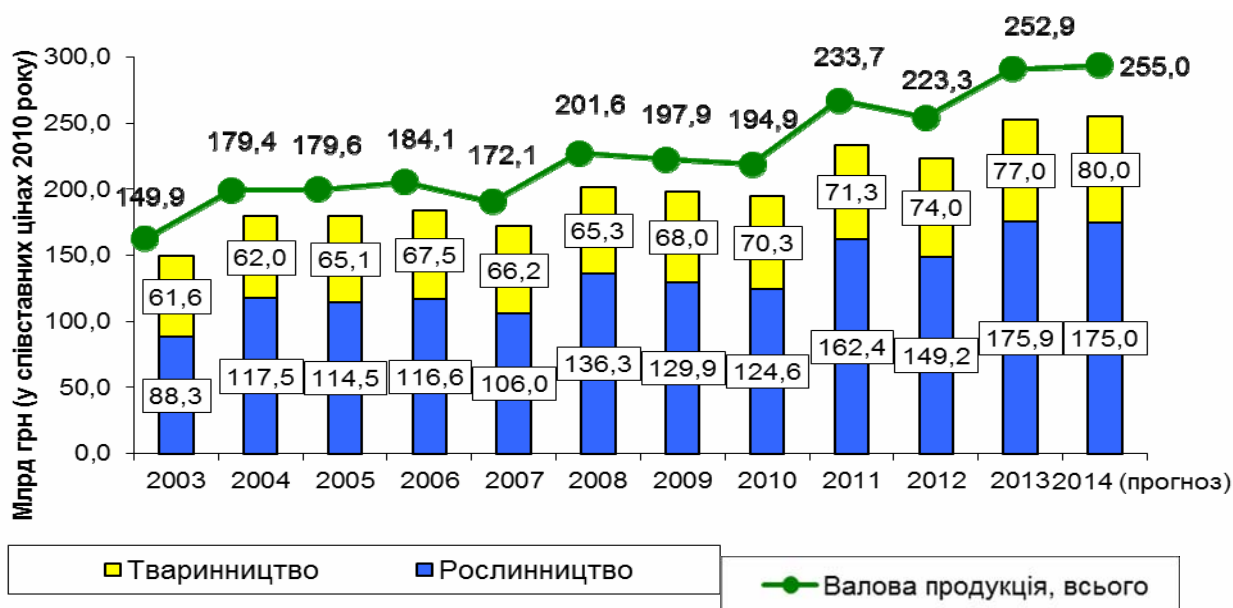
Виклад основного матеріалу. Сільське господарство України у 2013 р. про демонструвало значну динаміку розвитку – 13,7 % приросту валової продукції галузі. Порівняно з 2010 р. зростання валової продукції сільського господарства (у співставних цінах) становило понад 30 %, а з 2003 роком – 69,2 %. При цьому минулого року галузь забезпечила 9,1 % валового внутрішнього продукту держави (на 1 % більше, ніж 2012 р.).

Надходження від підприємств АПК до Зведеного бюджету України формують 9 – 11 % від загальних доходів, а 2013 р. становили 47 млрд грн (понад 10 % від загальних доходів Зведеного бюджету країни), що на 4,9 млрд грн (11,6 %) перевищило показник 2012 р.

Нині Україна є одним з провідних виробників продовольства у світі. Зокрема, наша держава стала найбільшим експортером олії соняшникової, увійшла в трійку найбільших постачальників зернових культур на глобальні ринки.

За оцінками фахівців Мінагрополітики України, очікується, що у 2014 р. буде збережено позитивну динаміку розвитку аграрного сектора. За оптимістичним сценарієм прогнозується, що приріст виробництва валової продукції сільського господарства порівняно з 2013 р. становитиме 0,8 % (з урахуванням тимчасово окупованої території АР Крим та

м. Севастополь). У цілому за результатами роботи у поточному році прогнозується зростання обсягів виробництва валової продукції сільського господарства до рівня у 255 млрд грн (див. рисунок).

Рис. 1. Динаміка валової продукції сільського господарства у 2003 – 2014 рр. (у співставних цінах 2010 р.)

Водночас, на думку науковців ННЦ "Інститут аграрної економіки", за сприятливих умов цей показник може зрости до 260,4 млрд грн, або на 2,6 % більше порівняно з 2013 р. [3, С. 4].

Слід зазначити, що за останні роки відбулися позитивні зміни у структурі виробництва сільськогосподарської продукції: найбільша динаміка зростання спостерігається саме на сільськогосподарських підприємствах (20,8 %), а в господарствах населення – на 5,5 %. У 2013 р. питома вага сільськогосподарських підприємств у валовій продукції сільського господарства становила 53,8 %, господарств населення – 46,2 проти відповідно 33,7 та 66,3 % у 2003 р. та 48,3 і 51,7 % у 2010 р.

Позитивну динаміку у своєму розвитку минулого року продемонструвало як рослинництво (порівняно з 2012 р. приріст 17,9 %), так і тваринництво (приріст – 4 %). У структурі валової продукції сільського господарства переважала продукція рослинництва – 69,6 %.

Незважаючи на складні погодні умови, що вплинули на строки посівної та збирання врожаю, рослинництво минулого року показало стрімку динаміку зростання. Так, у 2013 р. вдруге за останні три роки отримано більший урожай зернових, ніж у 1990 р., який, за експертними оцінками, вважався найбільш успішним за радянських часів: зібрано понад 63 млн т зерна – історично рекордний урожай за роки незалежності, що забезпечило зростання експортного потенціалу до 33 млн т зернових.

Обсяги вирощування базової культури – зерна – невинно зростають. Якщо у 2008 – 2010 рр. середньорічний валовий збір становив 46,2 млн т, то у 2011 – 2013 рр. – вже 54,3 млн т, збільшення становило 17,5 %. При цьому слід зазначити, що наявна інфраструктура зернового ринку забезпечує його потреби у потужностях зі зберігання та перевалці, у тому числі на зовнішні ринки. Зокрема, у 2013 р. в Україні функціонувало близько 800 сертифікованих зернових складів, 24 портових елеватори. Триває розбудова тепличного господарства: з 2010 р. побудовано 47 га сучасних теплиць. Протягом останніх трьох років введено в експлуатацію 63 сховища усіх типів загальною місткістю 109 тис. т.

Протягом 2010 – 2013 рр. відкрито 12 оптових ринків сільськогосподарської продукції у Львівській, Київській, Запорізькій, Одеській, Донецькій, Харківській, Херсонсь-

кій, Рівненській, Луганській і Миколаївській областях та в м. Маріуполі. Якісно змінилось технічне забезпечення сільськогосподарського виробництва: з 2010 р. енергетичні потужності зросли на 17,6 % (з 36739 до 43223 тис. кВт у 2013 р.).

Триває відновлення галузі тваринництва, обсяги виробництва в якій за 2013 р. зросли на 4,8 % порівняно з даними 2012 р. Вдалося не тільки зупинити спад у галузі тваринництва а й домогтися її зростання. Так, у 2013 р. відбулося зростання основних показників в усіх категоріях господарств: обсягів реалізації на забій худоби та птиці (у живій масі) на 8,2 %; виробництва яєць – на 2,5; молока – на 1,1 %.

Розвиток сільського господарства створив базу для виробництва харчової промисловості. Харчова та переробна промисловість формує 7 % у структурі валового внутрішнього продукту держави.

Водночас у 2013 р. спостерігалось об'єктивне зниження темпів промислового виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів – 94,9 % від відповідного періоду минулого року проти 101 % у 2012 р. Це відбулось за рахунок зменшення обсягів виробництва підакцизної групи товарів (у зв'язку з підвищенням ставок акцизного збору), олії (через слабку сировинну базу 2012 р.) та цукру (через перевиробництво 2012 р.).

У 2014 р. прогнозується зростання темпів промислового виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів на 4,1 % порівняно з попереднім роком. Адже в галузі створено сприятливі умови для залучення іноземних інвестицій. Якщо на початок 2010 р. обсяги прямих іноземних інвестицій у виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів становили 1,8 млрд дол. США, або 4,6 % від загального обсягу прямих іноземних інвестицій в економіку України, то на початок 2014 р. залучено 3,3 млрд дол. США, що становить 18,2 % від обсягу прямих іноземних інвестицій у промисловість країни та 5,7 % від загального обсягу прямих іноземних інвестицій в її економіку. Відбувається будівництво нових виробничих потужностей: в олійно-жировій, хлібопекарській, крохмалопаточковій галузях та з виробництва дитячого харчування.

У 2013 р. харчова галузь вийшла на перше місце за обсягами реалізованої промислової продукції країни (217,2 млрд грн, або на 19,3 % більше, ніж у 2012 р.) та займала 19,5 % у загальному обсязі реалізованої промислової продукції в Україні у 2013 р. За цим показником галузь вийшла на перше місце серед усіх галузей промисловості.

Крім наповнення внутрішнього ринку, зростаючі обсяги виробництва сільгосппродукції забезпечили збільшення її експорту. Зовнішньоторговельний обіг продукції агропромислового комплексу України за 2013 р. становив 25,9 млрд дол. США (на 0,5 % менше, ніж у 2012 р., або 18,5 % від зовнішньоторговельного обігу України). В АПК забезпечене багаторічне позитивне сальдо зовнішньої торгівлі: з 2010 р. цей показник зріс більше, ніж у два рази і становив 8,6 млрд дол. США у 2013 р. (на 15 % менше за попередній рік). І це при тому, що в умовах критично низьких світових цін на основні експортні позиції України за 2013 р. обсяги експорту не у фізичному, а у вартісному виразі зменшилися, а обсяги імпорту зросли майже на 9 % (обсяги імпорту продукції рослинництва становили 6,4 млрд дол. США, або 74 %, продукції тваринництва – 2,2 млрд дол. США, або 26 %).

Прогнозується, що за результатами роботи у поточному році позитивне сальдо зовнішньої торгівлі збільшиться до 11,6 млрд дол. США (на 31,8 %) при незмінних обсягах імпорту (у 8,6 млрд дол. США) та зростанні обсягів експорту до 20,2 млрд дол. США (на 16,8 %).

Україна 2013 р. стала беззаперечним лідером у поставках м'якої пшениці на ринок ЄС. Вперше цього року на ринки ЄС надійшла продукція тваринництва, а саме: м'ясо птиці. Ключове досягнення аграрного сектора у 2013 р. – розширення ринків збуту української продукції та суттєве розширення присутності на традиційних ринках (Китай, Бангладеш, Японія, Пакистан, В'єтнам, Південна Корея, Сирія, Ірак, ОАЕ, Кенія, країни ЄС, Білорусь). Україна активно залучена до вирішення світової продовольчої безпеки у рамках Всесвітньої Продовольчої Програми ООН, є членом АМІС ООН, Міжнародної Зернової Ради та інших міжнародних організацій з питань розвитку аграрного сектора, продовольчого ринку та вирішення глобальної проблеми голоду.

За оцінками фахівців Мінагрополітики України, якість зерна, ефективна робота на зовнішніх ринках і мінімізація маржі та інфраструктурних витрат на внутрішньому ринку повинні дозволяти нашим виробникам отримувати не менше 80 % від світової ціни. Реальні можливості України оцінюються у 30 – 35 млн т експорту зерна за умови виробництва 60 – 65 млн т зерна.

Вже у поточному маркетинговому році очікуються обсяги експорту на рівні 33 млн т зерна. А це додаткові валютні надходження в економіку держави.

Покращено умови ведення аграрного бізнесу – прийнято Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо скорочення кількості документів дозвільного характеру" (від 09.04.2014 р. №1193-VII). Відмінено 19 "надлишкових" дозволів та ліцензій (це суттєво більше, ніж в інших галузях), а по тих, що залишаються, буде здійснено перехід від загального до вибіркового ризик-орієнтованого контролю.

У цілому в поточному році перед аграрним сектором стоять масштабні завдання. Основні з них знайшли своє відображення в Стратегії розвитку аграрного сектора економіки на період до 2020 року, затвердженій Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17.10.2013 р. № 806-р [4]. Крім того, передбачено деталізацію її положень проектом Державної цільової програми розвитку аграрного сектора економіки на період до 2020 року, що опрацьовується в Мінагрополітики України.

В основу зазначеної Стратегії покладено принцип багатокладності, тобто збалансованого розвитку малих, середніх та великих форм господарювання для ефективного розвитку галузей аграрного сектора економіки з використанням переваг різних укладів. При цьому значна увага приділятиметься розвитку малих форм через вирішення питань про їх укрупнення з використанням механізмів кооперації та наданням статусу юридичних осіб. Особлива увага приділятиметься розвитку сімейних ферм [2].

Нині Мінагрополітики України працює над проектом нової Методики нормативної грошової оцінки земель сільгосппризначення, в основі якої дані фінансово-економічної діяльності сільськогосподарських підприємств за 2008 – 2011 рр. та ставка Національного банку України. Нормативна грошова оцінка 1 га ріллі, наприклад, зменшиться від 6 % – у Миколаївській до 30 % – у Дніпропетровській та Херсонській областях.

Міністерство всіляко підтримує ідею встановлення для тепличних господарств і тих сільгосп підприємств, що вирощують продукцію на зрошуваних землях, на рівні, що не перевищує ціни для потужних промислових підприємств – споживачів I класу напруги (знайшла своє відображення у законопроекті групи народних депутатів України "Про внесення змін до деяких законів України (щодо підтримки розвитку меліорації та забезпечення електричною енергією тепличних господарств і підприємств, що здійснюють вирощування продукції на зрошуваних землях)" (реєстр. № 3839 від 27.12.2013).

Міністерством також підготовлено низку законопроектів з прискорення гармонізації національного законодавства з якості та безпечності продукції до вимог Євросоюзу.

Буде продовжена робота зі створення національних галузевих, територіальних та фахових асоціацій з наданням їм відповідних повноважень. Для цього в Мінагрополітики України вже працюють 15 робочих груп, які передбачається об'єднати в галузеві палати, що увійдуть в постійно діючу Аграрну Раду як головний орган реалізації аграрної політики.

Висновок. У 2013 р. завдяки вжитим заходам вітчизняний агропромисловий комплекс забезпечив суттєве зростання обсягів виробництва валової продукції сільськогосподарства та підвищення ефективності діяльності галузі. Це відбулося за рахунок нарощування обсягів виробництва як рослинницької, так і тваринницької продукції.

З метою закріплення позитивних тенденцій у рослинництві і тваринництві, а також інших галузях агропромислового комплексу у 2014 р. необхідно насамперед удосконалити нормативно-правову базу розвитку галузі, в тому числі завершити розроблення та прийняти нову Програму розвитку аграрного сектора економіки України на період до 2020 року, сприяти залученню інвестицій у галузь, переглянути державну аграрну політику з розвитку сільських територій.

Список літератури

1. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.10.2014 № 806-р "Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектора економіки України на період до 2020 року". – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-%D1%80>.
2. Методичні рекомендації з організації сімейних ферм в Україні (на прикладі ферм з виробництва молока) / [Ю. О. Лупенко, М. Й. Малік, М. І. Кісіль та ін.]. – К. : ННЦ "ІАЕ", 2014. – 60 с.
3. Перспективи та можливі ризики розвитку сільського господарства України у 2014 році: науково-аналітичний прогноз / [Ю. О. Лупенко, М. І. Пугачов, В. Я. Месель-Веселяк та ін.]; за ред. Ю. О. Лупенка та М. І. Пугачова. – К.: ННЦ ІАЕ, 2014. – 32 с.
4. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / за ред. Ю. О. Лупенка, В. Я. Месель-Веселяка. – К.: ННЦ "ІАЕ", 2012. – 182 с.

Состояние и стратегические направления развития аграрного сектора экономики на современном этапе

А. Н. Билоченко

кандидат экономических наук

Министерство аграрной политики и продовольствия Украины

Проанализировано современное состояние и перспективы развития аграрного сектора Украины.

The modern situation and the strategic directions of the agrarian sector's development in the current stage

A. Bilochenko,

The Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine

The current situation and prospects of the Ukrainian agrarian sector's development are being analysed.